

направляються до відповідних державних органів не пізніше ніж за 48 годин до його проведення. Однак проста зміна строку навряд чи зможе зняти конфлікти між владою чи громадянами.

¹ Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Просвіта, 1996. - Ст. 39.

² Права человека. Учебник для вузов. Ответственный редактор – член-корр. РАН, доктор юридических наук Е.А.Лукашева. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА М, 1999. – С.156-157.

³ Конституція України: Офіц. Текст: Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: Навч. Посібник /Авт.-упоряд. М.І. Хавронюк.- К.: Парламент. Вид-во: 1999.-С. 309-310.

О. Домбровська,
*ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ*

ПРАВО НА СМЕРТЬ: ПАРАДОКС ЧИ НЕОБХІДНА УМОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА?

В науковій літературі та пресі дуже часто можна зустріти обговорення питання про право на смерть. В дискусіях стикаються дві протилежні позиції, що визначають, з одного боку, необмеженість свободи особистості в вирішенні цих питань, а з іншого – її повну підпорядкованість суспільним та державним інтересам (концепція патерналізму).

В якійсь мірі сам термін "право на смерть" звучить парадоксально: бо на протязі віків передумовою всіх людських прав було саме фундаментальне, головне з них – право на життя. В цілому будь-які з яких-небудь прав людини можна розглядати як розгортання, розширення чи конкретизацію цього основоположного права, бо кожне з них обов'язково є одним з проявів життя, задоволення якихось життєвих потреб, інтересів, прагнень. Коли процес смерті знаходиться під позаособистісним контролем, тоді "право померти" стає проблемою: виникає питання, чи є право на життя не лише правом, але й обов'язком, чи повинно суспільство охороняти життя людини всупереч його волі?

При цьому в сучасних дискусіях про "право на смерть" мають на увазі не самогубство, як дію активного суб'єкта, а помираючої людини, що виступає в якості пасивного об'єкта, якому штучно уповільнюють настання смерті. І не випадково проблеми евтаназії – безболісної тихої смерті, й продовження життя штучними засобами стають центральними в дискусіях про патерналізм.

Сучасні філософи, юристи, лікарі, теологи прагнуть вирішити два фундаментальних питання: чи може евтаназія взагалі мати моральне обґрунтування і якщо так, то за яких умов вона повинна бути узаконена? При вирішенні цих питань багато з вчених займають антипатерналістичну позицію, вважаючи, що важливим моральним принципом, який, наскільки це можливо, повинен бути піднятий до рівня закону, є право свободи вибору. Вони виходять з того, що втручання в свободу дій індивіда, в тому числі в його рішення прискорити настання своєї смерті, морально не виправдане в тому випадку, якщо вона цим наносить шкоду іншим, і акт евтаназії як прояв індивідуальної свободи не повинен тоді заборонятися законом.

Роздуми антипатерналістів нерідко будуються наступним чином: сучасна медична технологія значно збільшила можливості продовження життя, але люди, які помирають, іноді самі помічають поступове руйнування своєї природи та усвідомлюють свою обтяжливість для своїх близьких. В таких випадках, на думку антипатерналістів, аморально не дозволити людині померти.

Вчені, які схильні до патерналізму, вважають евтаназію неприпустимою, висуваючи проти моральної правомірності позбавлення людини життя наступні основні аргументи. По-перше, людське життя недоторкане, і тому евтаназію не можна застосовувати ні за яких обставин. Причини ж звернення до сакраментальності людського життя різні (вони можуть бути засновані на релігійних засадах чи на переконанні, що святість людського життя є стрижнем суспільного порядку тощо). По-друге, при евтаназії можливі зловживання з боку лікарів, членів родини чи інших зацікавлених осіб. По-третє, евтаназія суперечить принципу "доки є життя, є надія", не враховує можливості помилкового діагнозу лікаря. Застосування евтаназії в цих випадках призводить до незворотних наслідків. Крім того, після смерті хворого, до якого застосували евтаназію, можуть з'явитися нові ліки, здатні вилікувати раніше не вилікувані хвороби.

Багато вчених намагаються на підставі філософського визначення життя вирішити й конкретне питання про те, коли настає смерть людини, що дає право лікарю вимкнути апарати штучного підтримання життя (тобто застосувати так звану "пасивну" евтаназію). Досліджуються дві точки зору: одна стверджує, що життя людини повинне охоронятися до самого кінцевого моменту, а інша вважає можливим констатувати факт смерті та відключити апарати після загибелі кори головного мозку. Гострота та актуальність цього питання обумовлені й розповсюдженням практики трансплантації. Щоб виключити можливість надлишкової поспішності лікарів при констатації смерті донору, від якого беруться органи для майбутньої пересадки, треба щоб факт його смерті констатувався бригадою медиків, незалежною від тих, хто здійснює пересадку.

Проблема евтаназії виникла не сьогодні, і не раптом. Своє літочислення вона починає в далекій давнині. І вже тоді вона викликала численні суперечки серед медиків, юристів, соціологів, психологів тощо. Відношення до навмисного прискорення настання смерті невиліковно хворого, навіть з метою припинення його страждань ніколи не було однозначним. Англійський філософ Френсіс Бекон (1561-1626) для позначення легкої безболісної смерті ввів термін – "евтаназія" (від грецької - *euthanasia*, *eu* - добре, *thanatos* - смерть), тобто гарна, спокійна і легка смерть, без мучень і страждань. У сучасних публікаціях використовуються різні інтерпретації терміну: "евтаназія", "еутаназія", "ейтаназія".

На початку нашого сторіччя юрист Біндінг і психіатр Гохе запропонували називати евтаназією знищення так званих "неповноцінних" життів. Така дивовижна інтерпретація поняття "евтаназія" одержала пізніше широкі поширення у фашистській Німеччині й у захоплених нею країнах. Вбивали немовлят з "неправильним розвитком", душевнохворих, хворих туберкульозом чи злякисними новоутвореннями, інвалідів, старих тощо.

У 60-і роки нашого сторіччя проблема евтаназії знову була піднята перед суспільством уже в зовсім іншому аспекті. Треба сказати, що сам термін "евтаназія" відрізняється крайньою суперечливістю, що ускладнює однозначне тлумачення, викликає термінологічну плутанину. У залежності від визначення терміна змінюється і підхід до проблеми евтаназії. Розрізняють пасивну й активну евтаназію.

Пасивна евтаназія (чи як її ще називають "метод відкладеного шприца") виражається в тому, що припиняється надання спрямованої на продовження життя медичної допомоги, що прискорює настання природної смерті.

Найчастіше, коли говорять про евтаназію, то мають на увазі активну евтаназію.

Під активною евтаназією (чи як її ще називають "метод наповненого шприца") розуміють введення поміраючому яких-небудь лікарських чи інших засобів або інші дії, що тягнуть за собою швидке і безболісне настання смерті.

Суперечливі погляди на еутаназію з медичної і морально-етичної точок зору породили і суперечливу юридичну оцінку цього явища, що знайшло відображення в законодавствах ряду країн.

Наприклад, у Голландії після тривалої дискусії в законодавство офіційно внесений дозвіл пасивної еутаназії, звичайно, з визначеними застереженнями, що передбачають виключення будь-яких зловживань. В Англії, навпроти, після довгих обговорень прийнято закон про безумовну заборону будь-якої еутаназії в медичній практиці. Разом з тим, під приводом забезпечення прав людини в багатьох країнах тією чи іншою мірою вільно застосовується еутаназія навіть всупереч існуючим нормам закону.

На мою думку, формулювання "право на смерть" як це сформульовано в законодавствах зарубіжних країн, невдале, оскільки людина, яка має право на смерть буде володіти і правом наполягати на виконанні свого бажання третіми особами, що фактично легалізує вбивство з милосердя, а це у свою чергу може спричинити і визначені зловживання. Пропонується використовувати вираження "право людини вмерти гідно".

На мою думку, не можна легалізувати активну еутаназію насамперед тому, що це суперечить принципам гуманізму і призначення медицини. Стосовно пасивної еутаназії, то слід передбачити правову норму, яка б допускала її існування, як винятковий захід у разі дотримання наступних умов:

- 1) ознайомлення хворого з діагнозом з поясненням можливих наслідків;
- 2) прийняття колегією лікарів-спеціалістів у цій галузі одностайного рішення про те, що подальше підтримування життя хворого не дасть позитивних наслідків;
- 3) наявність висновку науково-дослідного інституту щодо неможливості лікування цієї хвороби іншими засобами на момент звернення та перспективи наукових розробок у цій галузі охорони здоров'я;
- 4) прохання хворого позбавити його від страждань, що висловлене у письмовій формі й посвідчено головним лікарем медичного закладу або нотаріусом;
- 5) згоди близьких родичів хворого (батьків, дітей, дружини, чоловіка, сестер, братів).

Література

1. Елкина С. *Право на життя (аборт, еутаназія, смертна казнь) // Правовий статус особи: стан, проблеми, перспективи. Збірник наукових статей. / За редакцією М. Головка, Н. Морзе, П. Біленчука. - Київ, 1998. - 150 с.*
2. Іванюшкин А.Я., Дубова Е.А. *Еутаназія: проблеми, сужденія, поиск альтернативы // Вестник Академии медицинских наук СССР - 1984. - №6. - С.75-79.*
3. Ковалёв М.И. *Право на жизнь и право на смерть // Государство и право. - 1992. - №7. - С.71.*
4. Ковалова Л.В. *Прикладная биоэтика. - М.: ИФ РАН, 1998. - 159с.*
5. Крелин Ю. *Бороться за жизнь // Новое время. - 1989. - №31. - С.25-31.*
6. Мадоян И.А., Баксанський О.Е. *Гуманистические идеи и проблемы эутаназии // Філософські науки. - №3-4. - 1999. - С.138-146.*
7. Малеїна М.Н. *О праве на жизнь // Государство и право. - 1992. - №2. - С.58.*
8. *Основи законодавства України про охорону здоров'я: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - №4. - с.19.*
9. Фрейд З. *Мы и смерть. По ту сторону принципа наслаждения. Рязанцев С. Танатология - наука о смерти. - Санкт-Петербург: Восточно-европейский институт психоанализа, 1994. - 379 с.*

Б. Калиновський,
ад'юнкт Національної академії
внутрішніх справ України, м. Київ

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Досвід зарубіжних країн засвідчує, там, де розвинуте місцеве самоврядування, там панує і демократичне врядування, там держава, влада підконтрольні громадянам, а не навпаки. Загально відомо, шлях до самоврядування був водночас шляхом до демократії і свободи. Самоврядування є фундаментальною засадою цивілізованого демократичного облаштування спільного життя, засадою незалежності не тільки декларованою і формально визнаною іншими, а незалежності практичної, підкріпленої ефективним розв'язанням соціальних і економічних завдань.

У відповідності з ч.1 ст.3 Європейської Хартії місцевого самоврядування, місцеве самоврядування означає право і спроможність місцевих влад, у межах закону, здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою публічних справ під власну відповідальність і в інтересах місцевого населення.

У визначенні "спроможність" висвітлюється думка, що законне право на регулювання і управління визначеними суспільними справами має бути підкріплено засобами їх ефективного здійснення. Включення формулювання "у межах закону" є ознакою того факту, що це право і спроможність можуть отримати більш чітко визначення в законодавстві.

Слова "під власну відповідальність" підкреслюють, що місцеві органи влади не повинні обмежуватися діяльністю лише в якості представників вищестоящих органів влади.

Хартія має намір наділити місцеві органи влади широким колом обов'язків, які можливо виконати на місцевому рівні². Сутність місцевого самоврядування саме в тому, що держава не бере і не може брати усіх функцій суспільства. Держава бере те, що не можуть вирішити інші. В цій ситуації доречним є застосування принципу субсидіарності, який встановлений в Європейській хартії місцевого самоврядування, яка ратифікована Верховною Радою і має для України обов'язкове значення³, і цей документ, який прийнятий в рамках Ради Європи став частиною внутрішнього законодавства України.

При цьому Хартія містить основні принципи місцевого самоврядування, спільні для всіх країн, членів Ради Європи. Конституція України в розділі XI певною мірою конкретизує частину цих принципів стосовно умов нашої держави. Закон визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

На разі головним формоутворюючим фактором, що практично визначає функції і значною мірою структуру місцевих органів влади, є державне законодавство. При цьому мається на увазі не лише закон про місцеве самоврядування, а й сукупність інших законів, так чи інакше пов'язаних з компетенцією і відповідальністю місцевих властей. При реформуванні місцевого самоврядування необхідно чітко вирішити питання повноважень, бо воно є первинним, саме спираючись на